

KULTUR

Fra Chaplins lille mann til Bolla Pinnsvin

Juni 17, 2025

Last ned som PDF

Intervju gjengitt fra boken *Prøysen – Ti stemmer om vennskap og viser* av Elin Tinholt

N.W. DAMM & SØN AS

1. opplag 2004

Hans Normann Dahl (1937-2019) var en illustratør og maler.

I 1963 fikk Hans Normann forespørsel om å illustrere barneboka *Sirkus Mikkeli* av Alf Prøysen. Mellom illustratøren og forfatteren utviklet det seg raskt et vennskap. Senere skulle Hans Normann Dahl illustrere flere av Alf Prøysens bøker.

Fra Chaplins lille mann til Bolla Pinnsvin

Hans Normann Dahl har et minne. Et bilde han ikke glemmer. Av en mann som står alene på perrongen. En skikkelse i lyset fra en lampe. Med gitar over skulderen. Toget har allerede passert, men gutten er sikker. Mannen som trådte ut av mørket. Han som sto alene, badet i gult lys. Det var Alf Prøysen.

Lille, store Alf Prøysen på en jernbanestasjon et sted i Norge. Kanskje hadde han samme kveld mottatt trampeklapp fra stappfull sal. Men da forestillingen var slutt og applausen hadde stilnet, stod kveldens stjerne alene igjen. På en liten jernbanestasjon et eller annet sted i Norge ventet Prøysen på et tog som sikkert ikke var i rute.

Hans Normann Dahl snakker som han maler. Fargesterkt og billedrikt. Med en hårprakt som stritter i alle retninger, buskete øyenbryn og livlige øyne minner han om sin egen sirkusdirektør Snuski i *Sirkus Mikkeli*. Men Snuski er slem. Dahl er lattermild og vennlig. Før kamera går vil han kjemme seg. Forrige gang han var på TV, fikk han kjeft på grunn av sveisen.

– Jeg klipper meg selv. Noen ganger blir det litt hakkete bak. Er det bra sånn?

En nykjemmet Hans Normann faller til ro på stolen. Hendene hviler i fanget.

– Jeg kjente ham på en måte lenge før vi ble kjent. Visene hans, barnetimene og lørdagsstubbene i Arbeiderbladet var en del av oppveksten. En sommer var jeg hjelpegutt på den lokale brødbilen. Sjøførens jobb var å holde bilen på veien, min oppgave var å underholde med Prøysen-viser.

I siviltjenesten ble jeg beordret på tømmerhogst i godseier Løvenskiolds skoger. Miljøet var tøft. Likevel, før dagens økt begynte, samlet karene seg rundt radioen. Barkedetømmerhuggere måtte ha med seg Prøysens barnetime om stortåa som ville ut i verden. Etterpå gikk de ut og felte trær høyere enn hus.

Hans Normann Dahl kunne svinge øksa. Men trivdes bedre med blyant i hånd. Som student ved statens kunst- og håndverksskole fikk han i oppgave å illustrere historien om *Skravlbøtta som dro til månen*. Det hele hadde form av en prøvetegning for Tiden Norsk Forlag.

– Jeg la hele min sjel i jobben. Det var en kjempeinspirasjon å illustrere Prøysen. Men det ble ingen utgivelse.

Noen år senere tok forlaget direkte kontakt med den unge kunstneren. Kunne han tenke seg å lage illustrasjoner til en ny barnebok av Alf Prøysen? Tiden var knapp.

Først kommer tegningen. Slik er det for Hans Normann Dahl. Å tegne er som å puste. Tanken kommer etterpå.

Bolla Pinnsvin. Hun var den første. Liten og rund. Piggete og myk på samme tid, med blanke, mørke øyne. Så fulgte de andre. Helene Harefrøken, Ola Rådyr, Nøtteliten, Mikkel Rev, Ruski og Snuski. Hele typegalleriet i *Sirkus Mikkeli*. Den unge illustratøren hadde valgt en arbeidskrevende teknikk. Sorte tegninger ble gjort hvitere med hjelp av barberblader. Scrapeboard-teknikken er tidkrevende og omstendelig. Tidsaspektet tatt i betraktning hadde den unge kunstneren tatt en sjanse. Hva om Prøysen ikke likte tegningene?

Men Prøysen var fornøyd og ville ikke forandre på noe.

Jeg mener at Bolla Pinnsvin er en av Prøysens viktigste litterære skikkelser.

– *Sirkus Mikkeli* handler i bunn og grunn om drømmen om berømmelse. Ola Rådyr er villig til å satse livet for å bli berømt. Bolla Pinnsvin, på sin side, ønsker bare å bli elsket. Hun er oppofrende. Hjertevarm. Hun står for det gode, det håpefulle.

Det lyder kanskje prangende, men jeg mener at Bolla Pinnsvin er en av Prøysens viktigste litterære skikkelser. Det ligger mye vemod i hennes karakter. Hun er trofast, oppofrende, uselvisk. Mange ser på Bolla Pinnsvin som et slags selvportrett fra Prøysens side, men jeg tror vi er mange som kan kjenne oss igjen i den figuren.

Sirkus Mikkeli ga illustratør og forfatter departementets barnebokpris for henholdsvis illustrasjoner og tekst.

– Jeg tror det var første gang Prøysen fikk noen påskjønnelse fra såkalt faglig hold. I forbindelse med tildelingen holdt han en tale. I salen satt det folk som hadde et profesjonelt forhold til bøker. Bibliotekarere og forlagsfolk. Alf Prøysen fortalte om dagen sin. Om hvordan han hadde stått opp. Spist frokost. Lest avisen. Pusset tenner. Gjort alle disse små hverdagslige tingene mens han gledet seg til å komme og motta prisen. Gjennom hele fortellingen forholdt salen seg fullstendig taus. Det var ingen respons. Ingen latter. Menneskene i salen betraktet fenomenet Alf Prøysen.

Igjen dette bildet. Mannen alene i lyset. Hans Normann Dahl så han. Tross alt som skilte de to. Alder. Berømmelse. Var det langt mer som bandt dem sammen? En følsomhet? En sensitivitet som gjorde det mulig for en ung illustratør i løpet av noen raske streker å gi liv til et lite pinnsvin. Slik at vi også kunne se henne. Lille Bolla Pinnsvin med det store hjertet. Akkurat slik hun måtte være.

Vi pleide å møtes på jernbanekafeen. Alf likte seg bedre på slike steder enn på Teatercaféen. Han spiste wienerbrød og drakk melk. Jeg drakk te. Akkurat som to byfruer på kafébesøk.

– Vi pleide å møtes på jernbanekafeen. Alf likte seg bedre på slike steder enn på Teatercaféen. Han spiste wienerbrød og drakk melk. Jeg drakk te. Akkurat som to byfruer på kafébesøk.

– Vel, vi så vel ikke helt slik ut, humrer Dahl. – Alf trivdes best i godt brukte klær, gjerne lappet sammen med tekstillim. Jeg minnet vel mest om en lasaron der jeg vandret rundt i min brokete klesdrakt og mitt fornødne stappet sammen i en ryggsekk. En gang ble vi nektet inngang på en restaurant. Det var midt på dagen. Jeg trodde det skyldtes mandolinen jeg kom trekkende med. Jeg hadde fått den billig på loppemarked og ville vise den til Alf. Men det var ikke den som var problemet. Dørvakten mente at Alf var for full. Vi argumenterte heftig, men måtte gi oss til slutt. Hendelsen såret Alf.

– Alf Prøysen var følsom inntil det hudløse. Han hadde komplekser på grunn av utseendet. «Jeg har stygge auer,» sa han en gang. Kommentaren kom i forbindelse med et portrett jeg laget da han ble femti. Det var ikke tegningen han felte dom over, men modellen. En tannbyll i ungdommen hadde gitt ham betennelse i kinnbeinet og ført til at ansiktet ble litt skakt.

Hans Normann Dahl stryker hånden tenksomt over skjegget. Illustratøren vet godt at alle ansikter er skjeve. At perfekt symmetri er like umulig som perfekte liv.

Illustrasjon av Hans N. Dahl til Alf Prøysens 50-årsdag.

Litografi av Hans N. Dahl. «Bolla viser vei».

«Mange ser på Bolla Pinnsvin som et slags selvportrett fra Prøysens side, men jeg tror vi er mange som kan kjenne oss igjen i den figuren,» sier Hans N. Dahl.

Mislyktes han, risikerte han å havne i fjøset igjen. I mange år var det en reell redsel.

– Da serien om Grautgramsen gikk på fjernsynet, fikk NRK et brev fra en mann som ville ha Prøysen fjernet fra fjernsynsskjermen. Den stygge mannen med det skjeve ansiktet skremte datteren hans. Alf tok seg nær av dette. Jeg tror det var med på å gjøre ham kamerasky. Da han senere dukket opp i fjernsynsserien om Romeo Clive og Kanutten, var det annerledes. Her var han utkledd og spilte en rolle. Bak masken til den småfrekke og løgnaktige gatesangeren Romeo Clive fant Prøysen seg utmerket godt til rette.

Han likte ikke at fremmede kalte ham Alf. Det var å gå over en grense. Det er kanskje søkt, men tenk på kontrasten mellom Elvis og Alf Prøysen! Begge kom fra såkalt alminnelige kår. Elvis kjøpte seg 70 par sko etter sin første suksess. Prøysen tok aldri av i rusen. Han ville leve et normalt liv. Han var redd for å miste tråden, miste jordledningen. Mislyktes han, risikerte han å havne i fjøset igjen. I mange år var det en reell redsel.

– Prøysen og Chaplin, derimot!

– En gang da Alf var på luftetur med hunden Blessom, datt han og brakk armen. Bruddet var komplisert, og han ble lagt inn på Sentralsykehuset i Akershus. Jeg kom på sykebesøk og hadde med meg Charlie Chaplins selvbiografi. Alf ble i fyr og flamme. Han var en stor fan av Chaplin. I forbindelse med at boka skulle lanseres på norsk, var den verdensberømte komikeren ventet i landet.

Dermed fikk jeg ideen. Prøysen skulle få Chaplins autograf! Det skulle holdes en festmiddag for Charlie Chaplin på restaurant Blom i Oslo. Hva om jeg klarte å komme meg inn der? Jeg måtte låne dress. Alfs størrelse var for liten, men jeg kjente en lærer. Læreren bodde på en annen kant av byen. Det var bare tida og veien.

Samme kveld jaget store politistyrker i Oslo en fryktet pyroman. Tanken slo meg idet jeg hoppet over et plankegjerd og sto til knes i tørt løv. Jeg som til alt overmål hadde ryggsekk med fyrstikker og stearinlys! Hans Normann smiler og gjør en kunstpause. Øynene blinker lurt. Han er en mann som ikke setter fyr på annet enn fantasien.

– Visst fikk jeg låne dress og kappe. Men da jeg endelig kom frem til Blom, fikk jeg vite at Chaplin hadde trukket seg tilbake til hotellet.

Det hender at en idé blir til en besettelse. Slik den ble for Hans Normann denne gangen. I et lite rom på Akershus sentralsykehus smalt lattersalvene som festraketter. En ny plan ble lagt.

– Charlie Chaplin bodde på Grand Hotel. Jeg visste at han denne kvelden skulle i mottakelse hos forlagsredaktør Groth på Bygdøy. Hva om jeg passet ham opp idet han kom tilbake til hotellet? Grand Hotel neste stopp, altså. I resepsjonen fant jeg meg en velegnet plass i skjul bak en palme. En gretten resepsjonist forkortet ventetiden. Alle gjester ble ekspedert med samme sure oppsyn. Ikke en gang da en hotelltyv ble tatt på fersken og lagt i gulvet av sivile politimenn, fortrakk mannen en mine. Endelig gikk døra opp. Charlie Chaplin gjorde entré! Palmen holdt på å velte idet jeg reiste meg. Charlie Chaplin spurte etter posten. Den sure resepsjonisten rakte ham en bunke brev. Brevene glapp. Dalte mot gulvet. Den lille mannen bøyde seg, plukket dem opp, men nå var det som om brevbunken var blitt levende. De var umulige å holde. Atter en gang flagret konvoluttene ned mot parketten. Atter en gang bøyde den lille mannen seg ned. Der, i den nesten folketomme resepsjonen, utspilte det seg et helt lite Chaplin-show. En variant av scenen *Limelight* eller *Rampelys*, hvor Chaplin stadig mister notbladene. En spontan iscenesettelse for å få en humørløs resepsjonist til å trekke på smilebåndet.

Hans Normann Dahl nikker for seg selv. Under et par bustete øyebryn glitrer øynene lattermildt.

Både Chaplin og Prøysen evnet å se det store i det lille.

– Da resten av Chaplins følge kom, var forestillingen over. Det var nå eller aldri. Jeg strenet over gulvet, men ble plutselig rådvill. Hånden famlet ned mot sekken, opp kom en bok. Ikke Chaplins selvbiografi, viste det seg, men vår egen *Sirkus Mikkeli*! Jeg stotret frem noe om at den var til hans døtre. Chaplin nikket høflig og betraktet boka med en mine som var den skrevet med kyrilliske bokstaver. Tørt bemerket han at døtrene hans dessverre ikke leste norsk. Dermed takket han og gikk. Men i en sykeseng på Sentralsykehuset i Akershus første historien til krampelatter.

– Senere har jeg tenkt at det går en linje fra Chaplins lille mann til Bolla Pinnsvin. Både Chaplin og Prøysen evnet å se det store i det lille.

Den befriende latteren. Humoren var noe de hadde felles. Og sansen for den gode historien. Slikt blir det fortellinger av. Slik skapes eventyr. Og en og annen tegning.

– Alf viste aldri tegningene sine til meg. Jeg så dem først senere. Jeg ble overrasket over hvor gode de var. Jeg tror ikke Alf hadde noe ønske om å illustrere sine egne historier. Det var ikke her ambisjonene hans lå. Om han likevel skulle illustrert noe selv, tror jeg det ville vært gamle skillingsviser. Det hadde vært etter hans hjerte.

Som illustratør er det vanlig å få presentert en tekst, som skal illustreres. Men Alf hadde lyst til at vi skulle gå motsatt vei. Han ville at jeg skulle lage tegninger først, som han så skulle skrive

historie til.

I 1964 kom visesamlingen *12 viser på villstrå*. På omslaget hadde Dahl tegnet et greip som stod plantet midt i blomsterenga. På håndtaket satt en sommerfugl. Den hadde røde vinger. Gjennomskinnelige som tynt kjoletøy.

I den lille boka sto noen av Prøysens fineste tekster. *Lomnæsvisa* og *Romjulsdrøm*, blant andre. Og for første gang sto teksten til *Du skal få en dag i mårrå* på trykk. Visa sto bare med ett vers og refreng. Slik Prøysen opprinnelig skrev den for *Søndagsposten*. På samme side hadde Hans Normann tegnet en klynge furutrær. Med lange, slanke stammer.

Og kroner fulle av sus og sang.

– Det var ikke slik at vi diskuterte illustrasjonene underveis. Tegningene var ferdige da Alf fikk se dem. Jeg tror han følte at de sto godt til teksten. Boka ble lite påaktet. Den kom i forbindelse med Prøysens femtiårsdag og ble sett på som en jubileumsbok. I dag har jeg hørt at den er et ettertraktet samleobjekt.

Kanskje skal Alf være glad til for at han ikke ble satt på sokkel mens han levde. Å leve opp til sin egen myte er ikke lett.

Det var i forbindelse med denne utgivelsen at Hans tegnet Prøysens portrett. Et ansikt i lys og skygge. Med linjer og spor. Tankefull. Alvorlig. Og øynene, de han selv mente var stygge, glødet som brennende lys.

Prøysens portrett ble tegnet i løpet av en sommerdag. Prøysen hadde tatt turen til Asker, hvor Hans Normann bodde i et hus omkranset av sjasmin og villvin. Dagen var varm og vakker, fylt med humlesurr, fuglekvisper og latter fra lekende barn. Men da barna så hvem som kom gående opp singelgangen til nabohuset, stoppet de leken. Da Alf omsider skulle reise igjen, ventet de utenfor huset med hver sin blomsterbukett.

– Alf ble rørt og glad. Han tok imot blomstene med samme verdighet og alvor som om han mottokk Nobelprisen i litteratur. Men da bilen hadde kjørt et stykke, og de vinkende barna var ute av horisonten, rullet Alf ned vinduet og kastet blomstene. Han var allergisk.

Jeg ville ta med historien om Prøysen og blomstene i en bok jeg skrev en gang, men forlaget hadde motforestillinger. De mente historien ville sette Prøysen i et dårlig lys. Prøysen var til tider omgitt av mennesker som ville beskytte ham mot seg selv. Men Prøysen trengte ingen beskyttelse. Han trengte å bli tatt på alvor.

Alf Prøysen ble ikke tilstrekkelig verdsatt mens han levde. Han ble plassert i båsen folkekjær trubadur og barnetimeonkel. I en av nekrologene stod det at Prøysens produksjon var ujevn. Der merket man kulden.

Men kanskje skal Alf være glad til for at han ikke ble satt på sokkel mens han levde. Å leve opp til sin egen myte er ikke lett.

Trollmannen. Det var betegnelsen Prøysen brukte om Hans Normann Dahl. Fordi han stadig varierte tegnestil. Fordi han aldri stivnet i en form. Men også trollmenn kan få problemer. Som da Hans Normann Dahl skulle illustrere *Snekker Andersen og Julenissen*.

– Jeg jaktet på den mannen i to år! For å komme i gang var jeg nødt til å ha plassert hovedpersonen. Det gjorde ikke saken noe bedre at jeg faktisk kjente en snekker som het Andersen. Men han var over to meter lang, og det var i drøyeste laget. Forlaget var frustrert. Jeg hadde dårlige samvittighet fordi jeg ikke kom i gang. Alf var den eneste som ikke maste. Jeg fant ham da jeg aller minst ventet det. Som ekspeditør i et malerfirma.

Snekker Andersen skulle være en mann av sin tid. Det skulle vært langt hår, firkantede briller, og Beatles på platespilleren.

– Alf og jeg hadde våre diskusjoner. Om hva det passet å gi i julegave til bestefar i huset. Sånne ting. Stort sett var vi enige.

I etterkant har mange sagt at snekker Andersen likner på Alf Prøysen. Kanskje er det slik at han blandet seg med trekkene fra den navnløse ekspeditøren? Prøysens modeller er også sammensatte. Det er aldri noen som blir direkte kopiert. Han brukte karaktertrekk fra flere – og deler av seg selv.

I 1970 skulle NRK lage et portrettprogram om Alf Prøysen.

– Alf ville at jeg skulle bidra med noen tegninger. Men på den tiden sto jeg midt oppe i produksjonen av en dokumentarfilm om Mardøla-aksjonen. En film som utviklet seg til å bli et økonomisk og personlig mareritt. Derfor takket jeg nei. Like etter kom beskjeden om at han var død. Det kom som et sjokk. Det er vondt å tenke på at samarbeidet vårt skulle ende på denne måten. Det er vel noe jeg egentlig aldri kommer over.

Snekker Andersen, en mann av sin tid, møter julenissen. Kilde: Prøysen – Ti stemmer om vennskap og viser (2004)

Hans Normann Dahl velger seg *Sønnavindsvalsen*

– For meg er dette sommeren 1957. Jeg var 20 år, undervektig og nyforlovet. Visa er optimistisk, full av forventning. Dette er min ungdoms melodi. Jeg tror jeg kan si at teksten hjalp meg å forstå kvinnen!

Jeg ville aldri finne på å illustrere den. Visa er perfekt akkurat slik den er!

Sønnavindsvalsen

Og jinta sa tel sønnavind:

Rør itte sløret på hatten min,

for den lyt vara rein og pen

så je kæin få møte min elskede venn

 i hatt med slør og silkestrå

 og kjole med blonder på kragen,

 to kvite skor med sløyfer på

 og strømper så klare som dagen.

Og jinta gikk i sønnavind

Og svinse og svæinse i stasen sin.

På kryss og tvers og så på skrå,

Så hu sku bli sikker på æille fekk sjå

 en hatt med slør og silkestrå

 og kjole med blonder på kragen,

 to kvite skor med sløyfe på

 og strømper så klare som dagen.

Og jinta kom i sønnavind

Og sto som ei rose for gutten sin,

Hæin lange ut en kraftig arm

Og røske så inn tel sin bankende barm

 en hatt med slør og silkestrå

 og kjole med blonder på kragen,

 to kvite skor med sløyfer på

 og strømper så klare som dagen.

Og Sæinsen gikk i sønnavind,
og jinta vart kaste i ringen inn
Blæint kvæ, bar og beksømskor,
der kunne du skimte det flakse og fór
 en hatt med slør og silkestrå
 og kjole med blonder på kragen,
 to kvite skor med sløyfer på
 og strømper så klare som dagen.

Og dagen kom med sønnavind
før hun kunne sleppe fra gutten sin,
hu smaug seg fram så stilt på tå
og håpet så inderlig ingen fekk sjå
 en hatt med slør og silkestrå
 og kjole med blonder på kragen,
 to kvite skor med sløyfer på
 og strømper så klare som dagen.

Og jinta sov med smil på kinn
og drømte så deilig om gutten sin,
Hu vogga seg i søvnen inn,
og ute på klessnora vogga i vind
 en hatt med slør og silkestrå
 og kjole med blonder på kragen,
 to kvite skor med sløyfer på
 og strømper så klare som dagen.

Sønnavindvalsen er hentet fra Alf Prøysen: *Verker, Samlede viser og vers III*,
Tiden Norsk Forlag 1975, 1978. Melodi: Bjarne Amdahl. Musikk-Husets Forlag AS.